

1

1-116*

PP. 1-116

(19/8/40)

no. 40. K13/27
H. Mhlongo

464

|| Kutala
13 27

indexed
all Lala
dialect

p. 1

Lala cutlery n. 1000
6 ex. each X 3.0.0

464

kwemitha
 kwakungina / neyatiways
 kahlophe kokuthi kwemitha
 umuna eggigile. Umunu
 najinombatana wayengeke
 alokthe emitshe, ngoba
 utongenisa ihlamba ehayas
 kube yipetshuko nesitoba
 yikufa nokutshatshela-
 nayo, ngoba, uma (kwe-
 mitshe yabanya inombi,
 tokwemitha tokhe tinga-
 ggigile. Leyono, ke, yihla-
 mba nombi.
 njengoba sive sake khwe-
 thu sinyobisa, nje, loko
 akusho kokutshi tingane
 tinikelwa emajodeni. Ino-
 mbi icalisa cede imiselwe
 liduku. kwedelwa yihona

lisoka litokwaziwa kokutshi
liyahllobonga nayo leyo no-
mbi nelicomileyo.

Nako, ke, ku hlobonga loka
akwedelwa endle, kwejelwa
ehaya, ekoyini. Uyise,
wengane ayobise kulo li-
soka ejela kokuba lati
kokutshi uyise wenombi
uyali. Kokutshi wyalala
nenombi yabe, ayiphathe
kakhle ingane yemunu,
angayoni. Futshi angabi
nayo nehlotiyo ye kutshi uyi
thengile ingane yemunu
ngekuyinyobela.

Kute kufike tihathi, nje,
kakhle tekuba ayitshatsho
aye koyigoyisa engayonanga
igoye, nje, ishayelwe tomo,
ingonakele, ite igqagqe, nje,
ingonakalanga, etuli kweku-

ba luhiko ilusikwe unina
lwekulala nelisoka ekoyini
mhla etonyoba, ecala.

Tohe, nje, tihatshi, aloku
eta etdala kubonombi, uya-
vuka uyahlala, imphekele
kudla adle. Ahlale nje
noma kungate ku phela
tisuku netithathu nane-
tine, edla, etikile, ate a-
buye atiyambele nje. Kutshi
njalo ma eyihumbule, ete.

Kojwa ke, kwakwedeka
kokuba kube hona inombi
netohohlisana nemngani
wayo, bamitshisane benga-
gqaggile. Kibatshatwe u-
hlola, magaye!

Kwakuyino nelula, nje,
uku bona inombatana ma
yona kele, Iyisihobo, noma
yemitshi. Namanje, nje, ku

sehula, ngoba leno yiligala!
 Unwanwa uhlala egadiwe.
 Inombatana uyibona eme-
 hlweni na yonakele, ilala
 kabi nenjoda. La edasi
 kwelihlo (kwemehlo) ayo, etu-
 gobi, iyabonakala inomba-
 tana nepheleleyo nanenga
 phelele. Kungesiko kokutshi
 inombatana nenetigobe iyi-
 sibobo, qas, kodwa kuba
 hona ino nepha wulekayo
 kuyo inombatana emehlweni
 uma isiyonakele.

Futshi, ngehla kwema-
 jolo kuyabonakala hona
 uma inombatana yonakele
 noma ingonakele. Inyama
 yenombatana neyonakele
 ayifwani nenyama yenomba-
 tana nengonakele ehla kwe-
 lijolo ngetulu. Akuhatsh-
 leki noma inombatana i-

huluphele, noma ijacile, kojwa
kuba hona ino nabayiphar
wulayo abamu nabajala,
beyiphawula nje beyibuka
itinyambela inombatana inga
batshelanga hutsho. ngoba
phela tiro netibinqwayo ti-
hawula ella kwemajolo.

Futshi Laha etihlafun-
weni kuye kube hona boya
nobuwukayo, buphuphutele.
Iyayamba inombatana,
yona itshi ifihlile, ibe se
ibambliwe kokutshi ka-
nti yemitshi.

Futshi Kuhona ino ne-
bambisa inombatana. ngo-
ba niyati kokutshi nthetho
inombatana itshomba cede
ibe ijloku ye phothela tohe
tinyanga. Uma yephothe-
le ayiwadli amasi ngoba

funa yone tomo tekwa bo.
 manje ke uma yemitshi, asi-
 fiki sishatshi sekwephothela.
 unina abe esavube amasi
 inombatana idle. Abe esa-
 vube, inombatana idle. Abe
 esekhame umlata, inomba-
 tana iphute. Singabi bikho
 sikhathi laha ithi, ayi,
 angifinyeleli ngakegulenii.

Kuphele inyanga inga
 tilanga, kweggele kweye-
 sibili. Ngeyethathu nge-
 ke iphele unina engayi
 butanga kokuthi inani.

Futhi kuye kwedeka,
 nje, inombatana itibona-
 kalise ngoba ma ineno
 esiswini igucula simo
 sayo. Kunesimwe sikhath-
 i ibe nelulaka kanti
 kade inumunw, nje, no-

nemusa. Kunesimwe si
 hathi ibe livila yotele
 emwini, kanti kaje inga-
 kwedi loko, ingakabi na-
 lutho. Kunesimwe sihatshi
 idinwe yikudla nebe i-
 kaje ikuthanda. Ithi la
 iticinela ngekudla
 ihlala. Kunesimwe si-
 hathi kabe hona luhlobo
 lwekudla netluthanya
 kahulu kunanokumwe
 kudla. Kunanesimwe
 sihatshi ibe nemunu
 nje noma unwanwa, no-
 ma yinomjala netom-
 tshanya kahulu kunana-
 bamwe abanu. Kunesimwe
 sihatshi ibe nemunu.
 netomwala kahulu ku-
 nanabamwe abanu.
 Tokhe letino tedeka

ekhatshi kwetinyanga ne-
netinathu nanetine ino-
mbatana yemithi.

Umtali nongunina
wenombi ke, ngeke tite
tedeke tokhe letino, kute
kuphele tokhe Atinyanga
engaboni kokuthi ingane
yakhe yemithi.

Uma esesolile Uyazi-
buta nje athi, "bani, u-
nani?" nayo ithi, "ngga-
vu, nggavu," athi bani,
wemithi, Ithi, "Uyangethu-
ka!" athi Lala phansi
ngikuhlale. Ithule! yale!
Ayibute kokuthi yoniwe
ubani! Ithule! abone
kokuthi yemithi impela!
Uye kufati namethembile
batoyivimbetela ite isho
kokuthi yemithiswe yiliso ka

noma yilishende, noma u-
nyeni.

Babitane ke abafati
noma babe yisithupha
noma yilishumi baphathe
timboko, bachube ino-
mbalana nyemithi
embili bafike cede em-
tini bangene bashaye
tinja tahona ngetimboko,
nemakati, baphihlile
nemagula enemasi, ba
bulale nemabojwe,
babute ifwana bathi
kaphume manje bam-
shaye!

naye, ke, usebalekile.
Kube sekuphuma likhehla
lishweleta kithi au!
ngoneni mahosikati!
athi sifuna ingenthu
manje! sifuna imbuti

yemhlango. Sifuna tinya-
wo tethu! Manje! Sifuna
iyomo yese phulo manje!
Ufwana waho kaku-
tshelanga yini kwekuthi
wone ingane yethu?

Nempela lihehla li
shwelete! Lihiphe im-
buti yemhlado! Lihiphe
imbuti yetinyawo! Lihiphe
iyabi nezulu yemcho-
yiso! Lishaye iyomo ye
liduna nezulu ye-
saphulo. Lihiphe umu-
nu atichube! Batifike
cede ehaya batihlabe ti
mbuti nezomo yem-
choyiso. Bashaye le,
yesaphulo. Yefuywe ngo
ba phela yona iyilobolo
ifuneka ibe yiliduna
ngoba ma beyitshatsha

beyiteka inombi leyo ba
yoyibala ibe umunwe.
Uma itala ke banga
bala neli tshole layo
ngakoke kuhl' ibe yi
yomo neyiliduna.

Uma bengayiteki ke
inombi leyo, sekulungi
le ngoba ingcuthe yeki
shumi nanye iphumile.
Isaphulo se shumi si-
phumile. Umuna no
toyiteka usehaya to-
mo netiyilithoba. Uma
ingane, le, eyitshanja
ayitshenge ngekwayo.
Uma engqayitshenganga
eyenina wenombi, leyo,
neyemithel' ehaya.

Yokha leno atite ti
phele tinyanga netimwe
noma yinetiyisihlanu i

ngedekile ngoba ekhathhi
kwaletinyanga inombi
isuke isibanjiwe.

kunjalo, ke, kwemitha
nokuzisono.

(2.)

Kanti futshi kuzino nehle
kahulu kwekuba inombi
ite igqagqe kahle kufo-
kati itiphethe kahle, naye
eyiphethe kahle. Itshi isi-
umshakazi igqagqile, ye-
mitshe, ke.

Loko, ke, kube yiligugu
kahulu kubanu bentini;
bamthande kahulu um-
shakazi, babone kokutshi
tomo atidlalanga, talobola
umunw notokwandisa u-
nuti, angandisi amadede
baneli bamphawule,
nje, kokuthi bayamsola,

baloku bemncokolisa nge-
kutschi, "Au! mshakazi!
sengatschi usumuhle nje!"
naye ahleke, nje, atshi,
"ayi sha! anginalutsho!"

Kute kusuke unina
wenyeni kubute yena
ukuthi, "Au! mtanami,
sengatschi usumuhle!
awukadlwana nyanga
yini?" Ake semtshela
liciniso, ke, etshi, "Sha,
setingedlile timbili
noma tonatshu."

Abe setshi, ke, unina,
"Ake ungembulele ngi-
bone ngane yami" Abe
semlela, ke. Acale ehlok,
etshule umncwazo, ahlabule
tingubo tokhe ate ashize
sidwaba sojwa. Abuka,
ke unina, ebuka siso.

atshi "Au! Sasihle!" Abeke
 usele. Umnye, lo, no-
 wehlile. Uma ucondile,
 usuka eyabeni uconde e-
 sinyeni, atshi, yinombi.
 Uma usuke eyabeni uco-
 nde esinyeni wafike wa-
 goba ngesinyeni, atshi yi-
 siva.

Abe sebuta, ke, kokutshi
 "Mshanjani nanami?"
 Abe semtshela kudla na
 kutshanjayo amtsholise
 kona.

Abe samyala, ke, etshi,
 nanami, angisa funi nje
 kokuba usuke uye e-
 fuleni kusemnyamana
 funa ube nemnyama.
 Unga phumi enyango lila-
 nga lingakaphumi, funa
 wece imihondo yebatchakath.

Ungalunguti emyango u-
buyele emuva. Ubophuma
kucala kanje ubuyele
ekhathi ngoba funa
utshi mhla ubelethayo
ingane ibungute cede
ibuyele emuva. Noma
uchitha asadi uphuma
uwachithe, kube yihona
ungenayo.

Ungathi ma uthukuthele
ndube kudla ngoba
kothi mhla ingane
ithukuthelele kuphuma
ibe se iduba ingapumid
abe semkhumula imi-
nqwambo yakhe nancwa
mbe ngayo angabe esa
ncwamba ngoba nenge-
ne iyogara yephute ku-
phuma.

Futhi uma lijuma noma

kuphume luthingo lweyosatan
kufanele afihle amabele ngo-
ba utoba nomnyama, sifo
nesibanga inyamatane ne-
yulu etingareni.

Uninatale antshanje kahulu
umshakazi antshale nekutshi,
"nanami, ungabi yiluhlanya
ungamngeli uyihlo. Nema-
lungu elibandla lentini
ungawatsuki. Ungayi-
sebedisi ihamba nezulu
yekwejelela abantu bantini
belibandla. Ungaphenjulan-
uphikisane izanu neba-
hulu we bako ngoba uyo-
filatshelwa yimadloti, aku-
bambe ngelilanga laho le-
kubele toka."

Nemshakazi abe neligunya.
atibone kwekutshi u wumama
impela. Wenjile! Uyatsanjeka
itanga ukutokandisa imibala

464

17.
464

K13/27

464(2)

Ufati ma emitshi akufanele
aphinge nanemwe injoda ngoba
leyo njoda naphinga nayo itokwe-
ngama ingane ngesitshudi nesibi
yede kokuba ingane ifwane naye
ingefwani nebanu nabanjitalayo.
Kube yiloku isolisa abanu belshi
lengane sengatshi ayitalwa uyise
italwa usibonibani, besho lishenja
lefati.

3.

Akufwanele umshakazi emitshi
adle amasi akentini, noma engate
atshanjiswe wona ngoba uyanikwe
amasi. Uma futshi epikiwe, ^{ave} abo
esewadla ngasona lesso sishatshi
nanikwe ngaso. Utshetsho utshi
kufwanele a wanikwe, nje, awe-
mukele kahle. Kepha kuphele
noma unyaka, noma yiminyaka
nemibili noma nemitshathu
engawadli, ukute kubonakale

K13/27 464

kokutshi ave ehala. ave eyilicela.
 kojwa uma etshanjiswa
 amasi, uye aye kubola etabwa
 hona, ahlebele unina kweku-
 tshi amasi uwatshanja kabi.
 amrukela noma iyamba. Senga-
 tshi angawadla. Abe sebona,
 ke, unina namtalayo kokuthi
 unyoluka esamasi. Amwubela.
 adle, adle, adle, adle, adle!
 Asisho sibe bomvu.

Amntsheli, ke, unina atshi,
 "Nanami, wehlelwe yindaba
 nezulu kokuba utshanjiswe
 amasi ufika emtini! U-
 ngawe bi amasi emtini. Ngi-
 toloku ngitshuma ingane i-
 kuyisele lawa akelwenu.
 ifike iwafihle ngakandle
 kwemuti, ikubite, wena, ke,
 uphume uye kowadlala hona
 ngoba unyotshukeka emtini na
 uphuta amagula etingane,

kutshiwe ujinja.

Kutshi nawe ma uva koku-
tshi uwatshanja kahulu e-
ngakafika awekhweni, ube
sewuphuma, nje, sengatshi
uya kotshota utovuba la, eha-
ya, nami sengingakunika ne-
nyanja yami yetuni ngojuka
nayo.

Kutshi ma yenjele kuje
kahulu nelihaya, iye ko-
vuba emtini wesihlobo sake-
hwabo. Uma singeho, aku
lihlado futshi ukuba iye
kovuba kwa mkhonggi, ngo-
ba uyena sihlobo sayo.

Njengoba noma ibulele
imbita ijilanja kamkhonggi
uma ekhwabo kukuje, ngoba
umkhonggi yisona sihlobo
nesingangemunu nokutalayo
ma wenjile. Isidi taho u-
ngambikela umkhonggi akwek.

Ufati emitshi akufanele abone nomu-
mwe ufati ebeletsha kaluhuni.
ngoba lohe letiseka talofati no-
beletsha kaluhuni titomila kuye
tiphinjane netāhe naye mhla e-
beletshayo abeletshe kaluhuni
kunabowo fati.

Futshi akatshelwa ufati ese-
tobeletsha kokutshi nomumwe
ufati uthe uyabeletsha wafa,
noma kwafa ingane. Kube se-
kuyatshulwa, nje, afihlelwe
impela ate abeletshe kube yi-
hona etshelwayo ngoba funa
naye ehlelwe yiko loko, ngoba
utosuke ashaywe yilwalo.

Futshi ufati emitshi akw-
fanele ahleke tilima ngoba u-
totala silima.

Futshi angejwayeli kuphal-
tsha tino ngatibili, ngoba u-
totala amaphahla. angamhleki
angbabati ma ebona umunu
ephetshe amaphahla ngoba u-
watala nase. Kantu asingosi.

21.

K13/27

464

ngoba anemicilikisho nemuni-
ngi, futshi aya khaba.

5

Ufati emitshi akangeni esi-
bayeni semtini, ngoba utoba-
mbwa yimadlodi. Uma efu-
na kusinda utshema inga-
ne noma unusu wentini
wabe antshatshela bulong-
we.

Futsha akeci esililini se-
yisetala. Noma kuhona
tibi ashaneli hona. Noma
kumofu akasinji hona, ngo-
ba uma eca, angabambwa
yimadloti mhla ebeletsha,
ngoba kungefuana neku-
tshi ulala neyisetala.

6

Ufati emitshi uyahlonipha
katibiti tino netiya ngema-
gamwini ebanu nabahloni-
phayo bemtini nohe.

(Geen No 22)

22.

464

464

Uma uyise ^{talala} noma umkhuluwe
 uahle ku mvelo asho ukuti
 ukwela, uthi ukuthuza.
 indlu, yinkatheko. Amadi =
 amandambi, Kudla yikumaya.
 kuhamba yikukija. Sakubona =
 sakuyana. Kubeka yiku-
 gcala. ~~Ed~~ Etulu = equsha.
 Iyomo yimesha. Okuthathu
 yinokuntshebe. Etiko edoma.
 Juni yitintozo. Umgqibelo
 umshubelo. Umlungu um-
 Ashaphi. Kungena yiku-
 khatheka. Indlu yonka-
 tshoko indlela yimpambosi.
 Ufwana umkhaphayana.
 Injoda umlisa. Sikhuni
 yisikhwezelo. Iyuku yi-
 khwibi. Umbila umngcaza
 Umoya = umphukane. Sithe-
 be yisigayelo. Balata = uma-
 lesheza. Kumnyama = kum-
 bisha noma kumtima.

Iiningi, ke, tindela tekikhlonipha
Uma ngingatibala tokhe ngingega wa-
lisa inqwaji le ngato ngoba na-
bamwe bate bakhukhuzi ma be
huluma, bediwa yibuningi bebamu
bemtini nabahloniphwayo.

7
Ufati ma enyoluka sisw ufwa-
nele akhuthale. Asebede ngehli-
tiyo nehlophe yabe. Angalali
neze^{emwini} ngoba utokwehlulwa yisisu
kufwanele atshote tuni. Akhe
amadi. Apheke. Ashanele. A-
lime. Asile. Apheke. Eje
yokhe imisebedi. Angalokotshi
alale emwini. Utotihleba ati-
cothule ngoba kubanu yilihla-
do nelibi ufwati elele emwini
Usuke etshengisa boyisatala
naborinatala kokuthi kute
kwasaba ebebwa yinjoda alalanga
ngakoke uselala emwini. Kani
akulona lihlado kufwana. Yena
nyatilalela nje emwini. Kojwa

wena fati uke wathi nje ko-
kuthi ngqupha, ngqupha
Uova nje hesho siga sekuthi
An! kutha kulelwe wawuye-
phi? Uve sebhleka bethi
ngqokotho! Sebesho loko, ke,
kuwe ~~so~~ ngaleso siga, ukw-
thi wotela nje, emwini, ebu-
suku awulalanga ulibele yi
njoda kwate kwasa ngoba
wafika netisebedi tokukuse-
bedela emwini wena ulele.

Bekake ngoba sisw siyo-
telisa. Kojwa ungake u-
lokothe nje uthi uyalala. Obe
ntethuke wateca ngehla-
mba emtini. Batokhombi-
sana ngawe. Bathi nitom-
bona umkabani. Ulala-
emwini. Bahleke bathi
ngqokotho! Kanti sebhleka
wena bulima.

K13/27

3

Ufati ma eggagile uyahloni
pha, anqwambe. Kepha ma
esenyohuke sisu uyayeka ku-
gaxa tino ngoba ingane yogaxa
yephute ku phuma. Ube ese
hlonipha nje ngetedo tahe a
ngagaxi tino etimbeni kurye.
Ube sedelwa sihlambezo. Sifa-
kwe embizeni.

Kuthi uma kuhona ingane
roma umumu nomuhle na
bathanda atale ingane nefwana
naye, bathi kuhle njalo a-
ruke aye kotibuka esihlambe
zweni samahoti. Aphuze ese
zibubkile. Ingane ke iyoba
yihle ifwane nalowo munu
nowengama sihlambezo sama-
shi hotshi.

9.

Ufati ma ekhulelwe ufanele

13/27

464

angabi yihhlanya. Athobe. a-
hloniphe umyeni wakhe. Noma
ahiswa yena, aticindezele am-
hloniphe impela ngeyani no-
ma kungavumi. Ngoba uyil-
ilungu lentini nelikhulu.
Noma emthandiswa kudinga
amthande kahle. Atibambe
angababonisi ka khulu abam
bentini kokuthi umtanda
kuthi kaqhume ngaye, ngo-
ba uyililungu nelikhulu le-
mtini.

Netihlobo tenyeni kufuneka
atithobele tokhe ngoba tiyi-
malungu emtini.

Netingane temtini angati-
tshumi ngoba umshakazi
atithumi tingane emtini.

Abam nabahambela emtini
wabe, kufanele abahloniphe
abanike ino yekuhlala la
bengena. Ababingelele. Abute

impilo. Abe se elungisa kudla a-
banike bayambe bedlile. Anga-
ngqishani. Ngoba uma engqishana
kutothiwa ubulala umuti.

Umshakazi kufanele ejwaye-
lwe yitینگane temtini. Tینگane
ke timijwayela uma engathumi
etipha kudla engangqishani.

Uma, ke, abantu netینگane
engatincishi kudla etithanda
titokhuluma kahle ngaye.
Nebantu bakhulume kahle nga-
ye. Nenyeni wawe atshole
ludumo lwekutshi wateka
ngempela.

10.

Ufati ma emithi akufwanele
achushe imiti. Futhi akufwanele
ejwayele ekhwabo la etalwa
hona. Kufwanele ahlale ana-
mathela emtini wawe. Yihona
kothi noma esetele angayambi
eyavuta nengane. Ejwayele ku-
hlala emtini wawe abe nesithudi

K13/27

Nangelilanga lahe lekubeletha kühle nje angayi kobelethela kubo. Kuba yino nemnanji, nje, kokuba unina bomshakazi eve esetobikehwa kokuthi unanahе ubelotha

abe sefuna kudla, ke, etshwale. Ayambe nebhuhho, sibhlanda, aye kobelethisa unanahе.

kuthi ngesihlatshi ese ketibini unwanahе, yena abe evuka ekuseni eda imisebedi nebe itokwediwa unanahе. Uma kuhlakule. Uma kuvunwa avune. Uma kulimwa alime. Uma kuphiwa ingca aphe.

Uyakuya esebedini ukha amadi nyaphaka nyatshota nyasila nyashanela weda yohе imisebedi engakibe

yediwa unwanwa waha. Athi
 angaceda, ke, ahlale kasi,
 agone ingane. Ayisinise
 ayidele tigungumshelo tayo
 retosindungato ayicambe ne
 igama nal'handayo. Ayi
 boje, ^{ayigqoke libom} ayigeza babuthe enga-
 neni nemkhozijwaha be-
 chokoza baphugana ngenane
 yebanwana babo. Kube
 kuhle kahle.

Kuthi, ke, noma seku
 phele amasonto namabili
 noma yinamathathu, abe
 segojuka, ke. Ukhwemwana
 abe semnika imbuti ye-
 kubelethisa.

Ufati na emithi ubona ngo-
 ba edluhwe yinyanga. neyesibili,
 neyesithathu indlu. Abone ke
 kokuthi wemithi ngempela.

Alale nenjoda tite tibe yisi-
tshupha timyanga.

Ithi la ithi iyeta injoda,
ale. Athi angiwafuni ama-
nyala. Angifuni kunukubeta
ingane yami, ngingcaphwe
yibafati ngehlamba mhla
ngibelethayo bathi kimina
ngiyithanda kabi injoda
ngilala nayo noma sengi
totala.

Ithi injoda "Au! Ba-
yobona ngani?" Athi u-
fati Ha! Hamba uye kwa-
bakini bakuyale. Mina
ngayalwa ngiphumakwe-
thu. Kwathiwa uma se-
ngece sandla kuhle ngi-
yeka kulala nawe ngoba
sesizibumbile manje inga-
ne. Sengiwumuna. Uma
uphinja ungilalisa ngehlana
loku kwaho nokuphumayo

nokuhlophe ngeke kisakha lutho
 sekutoba yimafutha nje na
 yisincumela etimbeni we-
 ngane nakehanja. Kuthi ke
 mhla ngibelethayo, abafati ba
 ngayigeti ingane yami, nenyoko
 angayigeti ingane yami mhla
 ngibeletha, athi ngiyilinuk
 ngithanda ~~na~~ kudliwa yinjoda
 ngite ngitale.

Hincengele injoda ithi au!
 mntakwethu! kojwa usuzongilahle
 ngisejwayele, nje, mntanomintu?
 Okuncono asihlobonge. Ngoku
 chitha ngaphandle loko noku
 phumayo.

Uma unanomumu esesimo
 etibula, angavumi impela.
 Ayizeke ji, ji, injoda. Ejifu
 ndisela ukuba uma esene-
 ngane imati simo sahe, inga
 loku ifuna kulala naye njalo
 ate anukulele ingane yahe.

K13/27

Ke kuthi ke uma sekryimadi
 nendala, ivume, nje, bahlobonge
 emva kwetinyanga netiyisithupha,
 bayiphathe kahle ingane, banga
 yimkuleli. Athi namhla ebeletha
 yo abelethe, nje, ingane nephaqu
 lekileyo nengenabumku.

Kojwa, ke, yibanu ngebamu.
 Uma umum ebuhali noma owe-
 silisa noma owelibandla noma o-
 wesifatana, bayihlangana, nje,
 kojwa ngenyanga yekubeletha
 bayebana. Uphumele ngakandle.
 Kojwa uma kuke kwervakala,
 umunu wesifatana bangam-
 fela ngamathe abafati.

12.

Umunu nomithiyo uphathwa
 kahle kuna bamwe abanu. Naye
 futhi uneligunya lekwati kwe-
 kutshi uyatala asiyo inyumba
 kutshi uma kufika umumu
 etshi ake ungihlabele isisr,
 asihlube, angali.

13.

Uma etibula kutshiwa mshakaj
 ma esetele kutshiwa mamambonik

boni, noma u mabakhayedwa, a-
bitwe ngeyise. Kunesimwe
sihatshi kutshiwe u nabompani,
u nabomombifuthi, kushiwo
tingane tahe. Kunesimwe sikha-
thi kuthiwe u mar tobela,
u ma gambushe, ebitwa nge-
sibongo sahe. Kunesimwe
sikhatsi kutshiwe umka-
so khwishi, umka mqhutshiwa
ebitwa ngenjoda yaha. Kunga
yekwa kwekutshi ¹⁴ umshakazi.

Ufati ma emithi, uba ne-
ndlela yekutshanja kudla
nokungafwani nekudla
nokuphekelwa abantu tokhe
tira ku. Yena uyathanj-
swa. Ngakoke uma leno isi
vakele kubantu bekwabo,
kuba ligugu nelihulu, ku-
be ludemo kwabemuti waha
ukumtsholela kudla nakutshanja
yo, nekumtshokotisa, ngoba u

tobuyisa tomo tabo. Phela naku
usebona kalisile kwekutshi uyatala
Bayatshokota nabo ngoba ukuga-
nwa kwemunu, ulobolela kutala
Uma ufati engatali, kufwana
nekutshi uyilufu lwenja nje
Umyeni angate akhetha kum-
gxosha ehaya ekhalela tomo
takhe ngoba tilobole inyumba

Kuthi noma engagxo-
shwanga a phatheke kanzima
unomo wemalungu emtini
emswabilela ngekungatali
kwahe.

Uma ufati engatali ku
suke kuwuyena nongatali.
Elashwe. Injoda ingelashwa.
Noma ukufa kukenyoleni, a-
kushiwo, kutshiwa kuku-
fati. Kukhalelwe tomo neta-
dalayo talobola inyumba.

^{15.}
Kunesimiwe sihatshi ufati
emitshi. utchanjiswa tino netinga-

K13/27

sile. Nomumwe atshanjiswe
uhlabathi. Nomumwe a-
tshanjiswe libumba.

Uma, ke, ufati etshanjiswa
letino uyayekwa atitshole, a-
tidle. Ijumale, ke, ihlitiyo,
eke watitshola. Naye futshi
tingamgulisi.

16

Iino netingedeki tizedeka umu-
nu emitshi. Ukanye netangoma
nje. Ngoba sangoma, sitsha-
tshwa yilidloti, sigijime siye
siyongena esitibeni siye kasi
kwesitiba, sifike sibambe
ihlwathi iva siphume nayo.
Abanu basituse bokhe bathi
yisangoma mpela lesi nesi-
bamba inyoka iva esitibeni.
Besesinqwamba ngayo se-
siyibulele, siqwambe na-
ngematshambo ayo.

Nomunu, ke, ma emitshi,

ma kutshi adle ^{13/22} lipuma uyaidla
17

Uma enebubi, angona tokhe tiro, ngo-
ba angacamba nemanga atshi u-
tshanjiswa nemacanja, awebe, ka-
ntshi uphetshwe yibusela bane no-
budala. Aphinga ethi ngeke a-
bonakale ngoba wemitshi, kanti
yohulumama ingane yona.

Uma enebulle uwana na-
baphansi. Sambusise kahulu,
njengoba besuke beconje ku-
mubha ingane.

Nomumwe unyakwati ku-
bona tifihlakalo. Uyaboniswa
ingane nayoyitala ephuphweni,
noma itoba yanombi noma itoba
yisiva. Noma itoba yihle noma
itoba yimbi ebusweni. Noma itoba
netinywele netijisihlutshu noma
itoba yimanyule ngelihanja.

Futshi uma umunni e
tshanja kutala ingane nenge-
natingwele, udla iso yenyama.
Uma ingane isikesikhathini

sekuba imile tinywele esiswini
kunina, unina uba nesi-
shisa (isilungulela). Eדיווא
tinywele tengane ikesiswini
Tinywele ticala kumila
ngenyanga yelisontsha ingane
ikesiswini kunina.

Uma esebeletsha futshi
teda lilahle ecoto Tisike
kahulu. Acinisele, nje, ngo-
ba yilujumo kubeletsha i-
ngane inesihluthu sayo.
Kuye kutshiwe yihle kabi.

18

Nomumwe ufati, uMangubo,
unina kaBekisubusiso, watshi
la ejumekile, ephatshi kwana
mabili masuku, waphapha-
ma esesikwa. Wasikwa um-
hlangariso. Kwase kubuye
kutshi gozololo. Wajumeka
futshi yibuthongo.

Uthe elele weva umum

chuluma naye, ngelivi nelihulu-
misa kwelenyeni wahe ethi, "
Nango, ke uNdabazabantu!
Usefikile! Myeng Ndabazan-
tu lowo noyohulumela thina
ndemnyama."

Ucakhanga kwekutshi u-
nyeni wahe. Usevusa rzi-
kuba esemphenjula etshi,
"Haw! Uye Ndabatebanu
na?" Eephaphama, ka-
nti kumnyama mbe, uya
honga unyeni wahe.

Useva nje esesikwa ka-
hulu. Buphele ke butshongo.
Atshule nje angatsheli banu

Kutshi ekuseni, atshi
unyeni, "Mangubo, ngisaya
ezingolweni, ngitobuya ngi-
dla. Ngijahile. Uninatale
atshi, Mahoti asambe siye
enjimeni. Atshi uMangubo,

"Sha, ma, ngitoke ngiphalate,
 nginehuhlane. Atshi urina
 ku^{lu}ngile, ke, nanami. Uwena
 ke, notosale upheka, u^{te}
 uye komba nembonjwe
 uphekele unyeni waho, u^{to}
 buya elambile ezingolweni.

Ayambe urinatala.
 Asale mangubo ebamba
 tidindi, esikwa. Kutshe
 la kubuya tomo titoseng-
 wa, yasho kuphuma loku
 ingane. U^{te} washaywa
 luvalo, mangubo, lweku-
 tshi utokwedenjani ma
 ebeletsha eyejwa loku le-
 lisu belama nelonakala
 ebeletsha. Ingane ayeta
 ngetinyawo. Jay Iyi wuh
 futshi. Yaphuma isilimele
 U^{te}she kokuba afikelwe
 yilolo luvalo, watshuma in-
 gane watshi azimbitele

K13/27

Masikhuze atothatha ino yake.
 Yagijima ingane yabuya naye
 wafike wamtshela Masikhuze
 kokutshi nyasikwa. Akubo
 munu la ehaya, kuhle am-
 linje. 7

Masikhuze ligwala. Wathi
 sha, anginasihatshi, batobuya
 nje, esekedini. Mina ngize ngi
 ngabambwa. Nawe ngeke
 ubambiwe hlala nje.

Yabuye yanyalala inga-
 ne, ayake isesuka. Ba-
 buya, ke, endle boninatale.
 bafika makhoti esegoyile.
 Base bambamba ingesuka
 ingane. Ithule bamyeke.

Batshatsho amafutsha
 bagqobe sisu, basixukute.
 Isuke ingane. Bambambe.
 Ithule bamyeke.

Angene umyeni. Athi
 fofofolo! Atibonele kokutshi
 au! "Langilahla liqala!"
 Aphumele kandle. Abalise
 ngehlotiyo. Abuye eme enya
 ngo abute kwekutshi ku-
 njaleni, ebuta kufati no
 phumayo. Atshi ufati, cha,
 kusekhuni. Athi umyeni
 nibosho ma nibona ngi
 phutshume kumunu nokwa
 ti kufaka sandla.

Angene futhi ufati.
 Bam bambe. Ithule futhi.
 Isuke Bam bambe, Ithule
 bamyeke.

Aphume ufati atshi
 hamba ulanje umkhopheli.
 Agijime Mchutshwa. Afike
 engeho, eye ejikini ka-
 masokhwishi. Abuye Mchu-
 tshwa. Afike alandule. Bes
 mdikadika. Naye asena-

mlomo manje.

Samyalele nomumwe umu-
nge ntharune nohibhelayo.
Utthe la esethatha tinjuku ta-
he, nje, etshi pya hona, eshiya
bafwana sebhuleka mathole
bevalela tomo esibayeni, wa-
thi ufati nomjala. Mangapha-
yi, "Au! Kwedenjani, nje!
Sekungate mchutshwa a-
yambe busuku lokw inga-
ne iyeta nje? Mbambeni!
Ubengakajuluki. Mfujumeteni.
" Sambambe ajuluke.
Kuthe la eceda ligqoke m-
qhutshwa ethi uga enya-
ngeni, phansi ingane yefwana.
Ino nje! Isema! Isevuveni
nehlophe! Inelibilo! Yesule-
ke sengathi kade iphaqulwa.
Ihale ithi iwa, iwa.

K13/27

iwa-----! Bajabule ba-
fati. Bathi, "Sajithola in-
joda yethu! Bitani uyise
abuye. Usefikile unyeni we-
thu!

Ejabule mchutshwa! Kuthi
angene ngaso lesi sithi.
Bale bafwathi bathi sisalu-
ngisa.

Phela unina agcike lutho.
Ubelethe. Ingane ayika-
ncumwa. Akukaphuqwa
nangehlaba tihundla.

Bacoci, ke, bathi du, ba
geze ingane. Baryembese.
Nesina embathe. Ahlale
kahlle atimince aticoci.
Angene, ke, mchutshwa.
Bamtshengise. ingane. Ku
uyise nje. Ngisho unoma
ngishu amehlo! Ngisho ne-
kubuluphala! Uyise nje!

Athi uyise Au! ngiyabonga
wena wakwanqubo! Usebedile
nombi. Mangitanjela umfowethu."
Bafwana, lanjani imbuti lapho,
nitoyibona ibophwe ngenambo.
Niyilethe la.

Bayambe babuye nayo ba-
fwana. Angene nayo athi,
"naku kudla kwaho, Mangubo."
Ungisebedele usebedi nohanya-
yo nehla, nje.

Yithatheni bafwana niyi
ncume niyekule khona ma-
nje adle aphunge unyoko.

Abonge Mangubo. Athi
"Ngiyabonga Olomo! Khula emwi
ni emalangenini. Ngiyabonga
Bebe Wawo Langa! Ngiyabonga
Wena wenjomane neyeduka imi-
nyakanyaka! Wena nowahla-
bana kwazonda ukhwekati
waho, Wathi unanami enjelan-
nda wo! Wenjela etihalini."

Ume njalo, Mhlengo. "

"Lengane ligama layo undabaza-
bantu. " Kutha phakathi kwe-
busuku ngaphupha ngithi
uwe uthi, " Nango, ke, unda-
bazabanu notohulumela thina
ndlemnyama. Uye, ke, lowo
ndabaze banu! Ngathi la-
ngithi ngibaza kuwe u-
kuthi uphi? Ngaphapha-
ma, kanti sengisikwa.
Manje ke nangu sengi-
mbona ke ndabate banu!

Ujabela Mchutshwa,
wathi lengane ite netinja-
ba tojwa netiphuma ku
bobaba nabobabamkhulu.
Yinjoda, le.

Base bebona ke boninatale
kwekutshi lomunu nobene-
liwi nelifwana nelamchu-
tshwa, beku uyisabomchu-
tshwa etobika ingane.

elene sibusiso chaya.

Nempela kwaba ligugu
kahulu lokubeletha kwama-
hotshi. Bayiphika imbuti ya-
dliwa. Naye wadla, waphu-
ta nekhudi wembuti yabe
kwaba kühle.

Ligama lengane kwaba u
nda bazabantu! Uyise wathi
uzithulele. Uninabulu wa-
thi u dolo, ngoba wayemfisha-
ne lomunye emuhle esabeka.
Angiyise ke, ninabulu em-
sinisa athu " Dolozana
Dolo iwemdolo, dolo, dolo!
Dolozana, dolo, iwemdolo, dolo, dolo
Dolozana, dolo, iwemdolo, dolo, dolo
Dolozana, dolo iwemdolo, dolo, dolo.
Dolozana, dolo iwemdolo, dolo, dolo.

Asine ninabulu ngalesi
gqumusho sengane yinana-
he eyidlalisa nayo eyisinisa

ngaso, kube mnandi nakunina
nakuyise wengane.

Yate yakhula yahluka, ya
hlala. Isine, na beyisinisa
ngesigqumshelo sayo.

Yakhula kahle lengane
ayate yahatshata nange
kugula. yatshanjeka kahlu
lu nakubanu. Yaba yisi
lomo.

Uthe esuka yisemkhulu
wayebita nina wengane ethi
nanami, nati lomo netiyisi
hlamu ngitipha ndabase-
bantu. ngithi ate angi
longolotele sahlukati sami
na sengifile ngoba angi
nanjodana ngatala wena
wejwa nje.

Loyisemkhulu yinotala
ndabondabatebanu.

Yise wathi efika ehaya

ephuma kolonina wamihlabisa im-
buti wamthela ngenyongo yayo.

Nempela yisemkhulu wafa,
wamshiya nelifa lokhe lahe.
watshi abeke salukwati leso
ate asincwabe cede athathe
yokhe ino yakolonina ibe e-
yabe.

Leno yamangalisa abamu
bokhe ngoba unina esa
khulelwe wajibona lenjaka
wate waboniswa neligama
lengane kwekuthi itoba
undakatebamu.

ngakoke ufati emitshi
uphupha tibonakaliso ma
lidloti lahe lilihle.

¹⁸
Noma ku wuthetho kweku-
tshi injoda ayingeni la
kubelethwe hona, nokoke
mchutshwa wangena mhla
kubelethwe ndaba ngo-

Ba waba yingane yehhlobo.
 Meyatshanjwa yimadlozi. aji
 banga nabunuku.

19

Ma kublethwa, unyeni abe
 esayamba, ma, esikwa ma-
 hotshi. Uye ahlale njawo-
 nye. yihona ingane ito-
 sheshe iphume. Ma eya-
 mbile, nengane itoke iya-
 mbe ingaphumi.

Unyeni uhlala njawonye
 aqeqise umutsha wabe
 abumule tino nancwambe
 ngato ma encwambile
 edele kokuba ufati asheshe
 abekthe. Afanele ahlale e-
 sigcikini. Ufanele ahlale ka-
 si.

20, 21, 22.

Uma ufati ejwayele kentala
 amanombatana ngucubwa nge-
 thi, kokuba atale bafwana

Tinyanga tiyawati lowethi. Umu-
nu tiyanguculula, nje, kahle, a
take ufwana na eloku etala
amanombatana.

Kojwa, ke, nonumawe am-
tate ufwana. Kepha anga
hlakaniphi kahle. Abonakale
kokuthi zimunye wekwedeleka
ngemithi.

Futhi, nje, nangekandle
kwethi, ufati angagucula.
Uma etala amanombatana
ojwa, angagucula, nje, a-
tate babwana.

Anga hulekwa cede athi
ma eshanela tibi acala
enyango, ashanel acondi
se ensamu. Iki atikw-
thel ensamu. Uloku e
phikelele eda lokhuba.
Kuyothi mhla ebelethayo a
belethe ingane yefwana.

51 K13/27 464

464 Kunesimwe sihatshi kungalungi naloko kweda, ngoba nako kukabili.

Uma ufati eshanela tibe e-tiphenjuketela, angatiphhi ngenyango, atijise emsamo, kuhona nemwe ingoti ne nokuba ingella.

Uma ufwana engadalekanga, kutodalaka ingoti yekuba ufati axakwe. Ingane ite nyovane. noma inombana noma injinomba tana, kojwa yona ite nyovane, ngoba tibi utiphha nyovane.

Leyona, uma umun e dla amahumbi ekuqhendula luhlobo nalotalayo, noma e da imihuba nephenjola luhlobo, kuye kufuneka kokuba kuthi mhla ebeletha kuhale kufunwe umkhokheli notomkhiphela ma exake-lwa ebeletha.

52. K13/27 464

464

23.

Uma ufati emithi ethandiswa
tino angatitholi angatitholi, inga-
ne iye ibe nomkhangu, noma
ibe nemikhangu.

Uma ufati emithi, ebona ingo-
ti yekulimala kwemumu kabi,
ashaywe yihvala kabi, noma
akhathateke kahulu, siyaphu-
phuma sisu. Uma yena lucoko
ehlelwa yingoti, siyaphuphuma
sisu, Uma siyaphuphuma
ingane ikhathate ngekwehuka
ibe nenyamatane nezulu.

Uma ingane befuna ibe
yihle, yefute umumu nothile,
ehaya, kuye kuphekwe sihla-
mbezo. Lowo muna aloku
eya kotibuka khona, ke, abe
eseloku esiphuta ke sihlambezo
leso. Sona ke sede ingane ifane
nomumu lowo nowengama sihla-
mbezo, ngoba usuke esenelitho-
nya etulu kwengane leyo.

33

53

23 AUG 1940

464 K13/27

404

35 continued

nakenyango badwebi ngetshi. Atshi
 evuka ekuseni etshi nyaphuma
 abe seca. Eve sekunkenketha
 nje kwenyuka ngetitsho. Ku
 hlale nake majolweni nake-
 macakaleni nakecolo. Kuha
 tshale ttitsho. Kushone ihlityo
 ekhatshi. Kube buhlungu li
 shanja. Kuphuphume sisi.
 Tinyanga tiyakwelapha
 loko kifa.

Kunesimwe sihatshi ku
 yedeka kokutshi. Ma kuhona
 umunu nobamele kabi eba
 tshakatsa, abachubela ngetilwa
 ne. Ngeke alunge njati. Uto
 loku ephumisa njalo.

Kute kuye koviwa. Ku-
 funwe inyanga itobetshela
 tilwane ibetshelile nelitulu.
 Itshatsho lu^{gxa} neyomo yayo

iyambe. Kube yihona ese-
bedwa yinyanga yekwelapha
ke, atshatshe, ke, ate a-
belethe kahle.

Kunesimwe yihatshi naba
jala batshi kuhle, nje, ufati
atale, atale, onakalulu. Ngo-
ba usuke ega imbeleko ye
kubelethe tingane netihona.
Kutshi nabani nabatombona
bahale ngekutshi, "Wo! ~~to~~
nanasibanibani, akusilutsho
nje. Unga hatshateki! Uetshula
isonyama kunabakasi! Bato-
kubeka, nje. Utobuye utitalele
nje, abani baho nabatophila.
Kunesimwe sihatshi kwa-
kuye kube hona indlala,
eliveni. Abani bayambe
baye kuye elihlobweni tabo
beyotshabela. Babuye ne-
kudla nokusukuliweyo.

ngoba phela nabamwe banu
 bayakusukula kudla. Sedela
 kokuba babe bekutshola ka-
 hulu. Kojwa imitshi naba-
 kukhanya ngayo kudla ayi
 mbiwa godini limwe.

nemimwe yeda abanu ba-
 kudle qede loko kudla,
 bacumbe. Umunu ke
 nohulelwe akudle cede
 kudla, siphuphume sisu.

Kube ngono, nyeke,
 ma ufati ephuphumelewa
 yisisu eseke watala emtini.
 Ngoba uma engakatali,
 utshola ihamba yekuba
 bambekisise batshi ufike
 nekufa. ayambe aye ko-
 kwelaphwa kubo la kwa-
 dliwa hona tomo, ngoba
 yibona nabamthengisela
 ngemunu enokufa noku
 phuphumisa tisu.

Abafati babehlupheka nge-
 tshetsho webanu. Ufike
 abekisiswe ufati kokutshi
 njengoba eloboliwe nje, uya-
 kwati kutala yini. Uyakwa-
 ti kubasa unilo (kutschota
 tuni). Uyakwati kupheka
 nekusila nekuha amadi
 nekulima. Abekwe ma e-
 livila nelinenomo kutshi-
 we ahamba aye koyalwa
 ekhwabo. Uma ehlulwa
 kuyalwa ekhwabo, asha-
 ywe yinjoda. Imbukle
 imbukle ngetinjuku.
 Basume naboninatale ba-
 tshi ashaywe ngoba akevi
 tomo tadala las, talobola
 ino nengevi.

Nomumwe unanomum
 ma enjela kubanu naba-
 bi ufike esewomile
 khekhe yikujaca. Atshote

inyanda newulu bafike ba-
tshi atshoti ashaneli batshi
ashaneli. Aruke kumnya
ma asebede kutshiwe a-
sebedi, atihahlate atihahla
te ngesebedi kutshiwe edi
lutsho. Galoku bemswa bu-
lela nje boninatala nema-
jodakati. Bengenakuhulu-
ma bacanjise. naye e-
ngenakubabuta.

Nomum³⁶wi unanomum
atibulale atibulale nge
sebedi ate aphuphumele
yisisu. Badhule bam-
thuke ngetinjaba tekungalungi
kweligazi lahe, batshi uyinyu-
mba katali. Kayambe ayokwe
laphwa ekhwa bo, afike la
emtini esekwati kutala ingane
iphile yematibulo.

Umunu ufike edhulwe yi-
nyanga. Ngenyanga yekucala
kusongeleka lihhlule, nje. ko-
jwa, ke, ufati etshembe nge-
mpela ma ebona edhulwa
yinyanga, ekade eyile ku-
nyeni wahe. Acale ku-
bala, engatsheli munu
kojwa.

Ihe inyanga, abone sishatshi
sake singafiki. Kungene
kweyesibili. Lelihhlule licala
kuhlungeka. Kudaleke li-
bwamati nelimise kwehlitayo
libe nemadi nahanyayo
ekhatshi. Licala libe linga-
ne. Liye ngekuya. Libe
chatshi kwelihhlule nelilibu-
ngeleyo.

Ngenyanga yesitshatshu
kubhe hona licashati chatshi
kwelibwamwati. Yiyona, ke,
leyo ihlamvu yemunu.

Liye lihula lelibwamwati
 Nehlamvu iye ihula. Itshi
 iphela inyanga yesitshatshu
 kube sekubona kala kweku-
 tshi kutoba yimunu. Kubo-
 nakale la kutophuma bona
 lihanja netingalo neminede.

Iphela yesine neyesihlanu
 sekucala kumunu. nge
 yesitshupha usuke usungu-
 bona nokutshi nkulunkulu
 ubetshanya kukujalela munu
 muni. Ngeyesihombisa,
 umunu uyayiphunza
 iphile ingane, ngoba isuka
 se idalwe tokhe titsho tebunu
 sekusele ukuba amehlo a-
 bone kuphela.

Uma umunu ejitala nge
 nyanga yesihombisa, ingane,
 unina walelwa endlini ne-
 ngane, ingacali ibone lila
 nga. Ingagezwa ngemadi.

K13/27

464

464⁶⁰

464

464

igqobwe ngemafutsha, ihlale
enjaweni nefujumalayo. Ite i-
ceje tityanga netiyisishaga-
lolunye. Ihiphwe, ke, ibone
silanga. Na kuvumile,
iphile nje ingane ingabi
nalutsho. Itihulele, nje, ka-
hle bo.

Uma ufati etshanja kuphu-
ma sisu, kuye kutshi esa
bone kuphuma ligazi, nje,
abiker. Bayakwati abantu
kumphutshuma basivalele
singaphumi. Abafunji
leyo baye bede utshi, nje,
bewugobile. Umum awu
phuze ngebhezo sime sisu
kojwa, kuloko, kutsha
njeka umum asheshe asho.
Ngoba phela kucala ku
hlakateke lihule neli
zungeze ingane. Kutshi

ke la kusacala kubonakala
 ligazi liphuma kangane,
 atshole lowotshi awuphuze.
 Lime ligazi dngabe esa-
 photshela. Sibe sesibuya si-
 lunga nje sisy. Ate abelotsho
 kable.

Ngoba kunesimwe siha-
 tshi usuka ekhazwe yitilwa-
 ne tebatshakatchi. Uma e-
 vuke ekuseni kabulu, weca
 imihonjo yetilwane, siya
 phuphuma ma enelihanja
 nelibutshakatsaka. Noma
 betingachutshelwe yena ti-
 yamkhaza

Noma tichutshelwe futshi
 atibonwa tilwane tebatsha-
 katchi uti sive ngetinyanga
 kokutshi tiyayamba laho
 ehaya, yitona neteda a-
 abami bagule kangaka
 bakulowo muti.

Tilwane kufike kube
lixhanti (inyoka yebafati ye
nanjo). Ma kufona ufati
nonelixhanti, ehaya, ngeke
abafati nabamwe batiphatshe
tingane. Umoya walo mubi
ubulala tingane.

Li wutshi notsholwa etinya
ngeni wenando. Esitshembwin
i, ma ufati aliwa, enehli-
tiyo nambi uye afuna inya-
nga, atipike kuyona. Ibe
se imtshela ke kokutshi yona
ingamedela inando kühle
akhiphe iyomo. Abe seyitshela
ke kokutshi iyomo anayo
ngoba injoda ngeke imnike
ngoba ayati kokutshi kutokwe
laphwa yona.

Ibe seyitshi, ke, inyanga,
kufati, "phela uyati kokutshi
iyomo yenanjo nayo kuwe
ngembili." Atshi ufati, "ngi

yati." Ibe isimbamba njalo
inyanga sebelalana.

Ibe se imkhendlela, ke. Im-
nike lihubalo / itshi uyo-
phalaza ngalo / aphalazele e-
notheni. Aphalazele njawonye
njalo. Kotshi nganelimwe
lilanga kophubuka imiveve
njengelihawe.

Kophuma ino nehle. Yiyo
ke ipanjo leyo. Uytshatshe
ke uye koyibeka efuleni. Ulo-
ku uya kuyo, ke, efuleni.
iyophuma ikuhotshe ikukho-
tshhe, ikalale, ceje, ube se
uya enyodeni. Iyofike ikutsho
nje, kutshi ayikugona nakemwini.

Nempela awutshatshe utshi
awede. Kuphume inyoka nehle
neyulu. Nenemabalabala. Ne-
nesimo senjoda ngakesileni.
Ayitshathe, ke, aye koyifunela

48 64.

K13/27

484

indawo nezilikhane efileni. Alo-
ku eyiphakela kudla. Akuyise
ngetikhathi. Atshi ma eya
ngahona, ede sigana sakhe
Ibe seyiyati ke kokuthi uyena.
Iphume emadini. Idle, idle,
imthandele utimba wokhe.
Likhanya layo ilibekhe ehlitinyweni
usila wayo, nonesimo senjoda,
iwubekhe ngembali kufati,
isebede ngawo ke.

Ithi ma se idumele ke, i-
sombuluke itilabhe kasi
ife itshi ja! Kutshi nga-
nelikade, iphaphame. Inge-
ne esitibeni futshi.

Abe sekhuphuka, ke ufati
efike eya enjodeni. Inele
imbone, nje, kutshi ayimtsa-
tsho imqwinye. Imtshanje
kutshi ayilale naye nake-
mwinini. Bokhe kafati babe
yilite, ke, manje.

44 65
K13/27 464

Itshi ma se imejwayele
lonyoka yabe, ayifunjise ko-
kuba kutshi kungashona lila-
nga ihuphink, ihlale nge-
mura kwendlu. Kutshi
la sebeya elawini kusihlwa
aphume nekdla kwayo. Aye
koyipha.

Idle qde, imkhotohe
kahlle wokhe utimba. (Phela
uyipha, nje, usehumule tokhe
tingubo.) Iorthandele, ibeke
lihanja ehlityweni iconjanise
isila nejawo leyo nenge-
mlili, imququbale ufati.
Imudle imudle idumale. He
se isombuluka, ke, itilakla
kasi ifa, ja. Agqoke, ke,
ufati, aceda. Isombuluka
ke, imyoka. Iyambe ize esi
tibenisi sayo.

Ufati angene endlini

#6 66

13/27

464

ahumule. Balale nerjoda.
Imitimba itshi isayohlangana
nje, kutshi ayihlangane injoda
yilutshanjo. Imgone imca-
bule. Balale. Kutshi ayi-
memete injoda ithi maye-
babo wate wamrandi u-
fati wami.

Lofati, ke, ngeke aphinje
aliwi. Msenenando. Injoda
yona ayati kokutshi yedi-
wa yini kumtshanja ka-
ngaka ufati wayo, kute
kutshi ayizule naye nake-
mwini. Nakebusu ku kwale
nekuba iye kolala kuna-
bamwe bafati itshi bayaba-
nda lo uyavutha, nje. Ka-
nti yinando, ke, leyo.

Manje, ke, uma kuhona
ufati nowede ino nembu
kangaka ehaya, wefuya li-

khanti, kutofa uminti. Ti-
ngane titohaqwa umoya
welixhanti tiphoteke nje
nya. kuse ingane ifile, kuse
ingane ifile. kuse ingane
ifile. ngoba phela manje
seliyamba ebaya ebusuku.
Seliwumumzane. Liya-
mba njalo liyaphefumula.
Ingane nekhazekayo iyafa
kuphela. Bafati nabemi-
tshiyobekela bahaqwa umoya
walo, bayaphuphume-
lwa yitshu.

Kute kufunwe inyanga.
Kuhulumene yona kokutshi
tshu kubafati tephuphumi-
wa yilixhanti lefuzane.
yelaphe ke.

Futshi kuhona netilwane
tebatshakatsi. Atibonwa, Uma
tikhubelwe kubafati, siyaphuphu-
ma sisu.

47⁶⁸ K13/27 464

Tilwane leto yinati: -
Tikoloshe, ingqeqe, timaka.
ma ufati emithi echubelwanga
letilwane yibatshakatsi, siya-
phuphuma sisu.

Kojwa kute kubone inya-
nga kokutshi tityayamba
letilwane ebaya.

Uma akwabele, ke, ku-
be sekubethelwa, ke, tivimbe-
lwa tilwane leto.

Uma setivimbelekile, ke, yelaphe
inyanga. ~~Imisekela~~ ^{I. Imisekela} batshatshe
abafati. Tingabe tisa phuphu-
ma tisu. Bate babelethe
kucala.

Uma sebelethe, ke, ifike
inyanga ilethe tinyamazane
tengane nelihambi lengane.
Ibite iyomo, ke. Ishaywe iyo-
mo ngoba ubonakele usebedi
wenyanga bafati babelethe
bakhawula kuphuphumisa.

464 K13/27

~~48~~ 69

23 AUG 1940

464

1

39.

Kunesimwe sihatshi umu-
nu nyemitsha. Uma ewu-
tshakatshi ashiphe sisenetokwe
da ngaso imitshi yabe yeku-
tshakatsha.

Kunesimwe sihatshi umu-
umu nyemitsha ngengozi.
Noma kuwufati wemumu
ephingile. Noma kuzinombi
yepitshiswe yilisoka layo.
Labanu nabaphoyeke ka-
njalo akufwanele baca-
bange kuthipha tisu. Ku-
fanele bethwale lihlado la-
bo. Bajumale. Bahlawule-
lwe, kuphume tomo - kojwa
ingane bayitale. Ayinasono
ingane.

40

Uma umumu wesifatana
emitshe ngengoti, abe seda
lisu ashiphe siseni, kuye ku

K13/27

vakale kubam kokutshi
umum wesifatana noke-
ndaweni yekutshi wemitsha
ceje washipha sisu.

Ajumale kabi efwaniswe
nebatshakatsi, ngokuba
ehiphe isisu wabulala ing
ane eyemitsha. ngeke a-
gane eduze. angate agane
mum wakuje nonga-
mwati.

Jutshi noma umum
engatifika, akusiti lutsho
ngoba tinombi ziyahlol-
wa. Ma ingasa phelele
ayishayelwa umchoyiso.
Ma imfihlele umyeni ko-
kutshi yonabela ayilobole
ate ashade mayo, ayibonele
endlini kokutshi kanti
isiyisihobo, la etshi uyayi-
meketisa, uye ayizeke, a-
bite yise nemina, abatshele

kokutshi akasiyo inombi, le,
 ufati nomjala. Kuhulung^{mwe}
 ke, kutshine ahambe aye,
 kobuyisa iyomo kuyise, ku
 leto netamlobolayo, abuye
 neyomo yengcuthu. Ngoba
 yena ingcuthu ayimeketisa-
 nga, ngakoke anakuyisha-
 yela iyomo.

Nempela ayambe aye ko
 yilanya iyomo leyo, a-
 buye nayo ajinike abamu
 bentini. Ete eseyamba
 nomunu wekhwabo no
 tokwa kokutshi, pho, kulesi
 sedo baconje kumchitsha
 yini.

Bevakalise, ke, kokutshi
 njengoba ibuyile iyomo
 yengcuthu, ufati ulungi-
 le kaigan~~ku~~ bona ngoba
 useyhiphile ~~ngcop~~ iyomo
 yengcuthu, ngoba bona

464

72

464

K13/27

abammeketisanga. ufike ese
meketile.

Nempela, ke, ake sehlala
ke ngalowo tshetsho.

Noma umunw emitchile
~~satpp~~ satiphuphumela
sisiw, lowo munw udhula
ahlawule tohe tino, ngo-
ba umonile unanomunw.

Umunw ufike ahiphe im-
buti yetinyawo tebafati. A-
hiphe imbuti yemhango,
yehetgeta yekugeta tinombi.
Ahiphe iyomo nezulu
yengcuthu, ahiphe sa-
phulo iyomo yelishumi.
Umunw, ke, nezomgana
ma yehlukene nalowo no
yemithisileyo, angeke
esathipha tohe letino.
Useyolobola, nje, ngetomo
netizisisishiyagalobunye.

52 73.

41

K13/27

464

Uma siw siphuphume
ngesiphonsiso kuyahlawul-
wa. Uma fihiphwe nga-
mabomu qillawulwa,
kojwa kuyanyetwa ku-
hlebe k'k'utshi lowo
munu utshakatsi. Mbulele
ingane.

42.

Uma ingane noma li-
hlule si phuphume, unina
walo uye aliwob kahle
aye kolimbela kahle, njenge-
munu ngesibayeni. Ma
kuphuphuma kwesisu
kumphatshe ngebuhlungu
nobuhulu, kuye kumbe
ufwati noyisihlobo nesike-
jute naye. Yena ete ngo-
ba esetofaka loko nokuphu-
phume.

43.

Lowo fati nombileyo, we-
lekelela ekungewakbeni loko
nokuphuphumile, ngezwa
ngeyomo. Agezwe yilowo
munu no umnyeni wefwa
ti nohluphekileyo.

44.

Kutala

Ma ufati enda, upheka
ekhwabo. Alala elawini le
nyeni wawe. Ma esebele-
tsha, ke, utalela ekhwabo,
ma engenayisetala. Ma
eneyisetala, neninatata,
uye atakhele yena ma-
khoti lixhibana nato
talala kulona.

Afune libwe lekusila
kudla alibeke hona, ne-
mbokodwe yalo. Abumbe
nembiza yeku pheka ayi
fake hona. Athathe luge
beti lwebumba alufake

akhe inyanda yelucun ga
aluhlube kahle alubeke
khona, yikhona eyohanyise
la ingane ngalo.

Umunu ma ebeletsha, endla-
li lutshe kasi. Ubeletshela
kasi nje endlini. Iphume
ingane itshi du. Incumwe
iyaba. Imbelwe emsamo.
Kutshelwe uhlaba aphuze
ngawo ligati ceje awu-
wolele eshlandleni. Awubeka
kutshi esukw aphume awu-
sakate ebwanini enyango.

Ma secejile kubeletsha
baphume bafati nabekethe
isa basaphule kwani. Abe-
ndlale kasi ngoba utolala
etshu kwabo ngesidumbu
nesingedasi endlale sihla-
ndla sakhe. Alale kiso nge
sidumbu nesingehla, uwa
kutshiwa umunu umadi

55 76

K13/27

484

uketibini, nje.

45.

ma sekubelethwe ke, seku
tohlala kuvalijwe kulendini
noma kusemweni noma ku
kebusuku. 46 ma umunw
etshi ufuna kungena ku
tshiwe akungena, la,
kubeleletshwe. ma kuwu-
munw wesihisa.

Ma esakwa lowo no-
tobeletsha, uninatala ubita
abafati behaya ma umuti
umhulu, ngoba baba hona
abafati nabakwazi kubamba
kale, bambambe. Atale.

Uma kuluhuni ke, ku-
bitwe bafati nabakhelene
nabababa bambise. Atale.

Uma esaba, ecirisa
tidwani nemisipha yekutala,
ephikelele kweda ingoti,

Kutshatshwa tinamibo letomo
 abophwe ngato. Kukulub-
 twe indlu kufakwe tina-
 mbo tiphumele ngakandle
 tibambwe yimajoda nga
 kandle. Timsike, timsike
 kojwa ayitale iva ingane

Ma injoda kwede-
 kile, ngenxa yekushesha
 kwemimba, ufati wayo
 watala ikendlini, iphuma
 ngelijubane, izungeze
 indlu leyo. Kuthi nge
 muva kwayo, ikhwele
 ngelijubane ite itokwe-
 bla ngembili ngenya-
 ngo. Ikhipha libambo
 lekuba italelwe ufati i
 yinjoda ikendlini.

46.

Amajoda awangeni
 kamdletane ma kubelotsh-
 we. Kojwa ngakusasa

K13/27

achamuka enyango ka
mdletane. atobonga ingane
atohi usebedile nanasi-
banibani, uyihwile imi.

Abanu nabayitihlobo
teligati, nabamwe baya
yikhunga ingane. ne-
mwe ihale ma ingaku-
ngwanga. Ste itshule
ma seyihungiwe.

Nabamu nje naba-
ngetitona tihlobo ma be-
tshanda bayayikhunga.

Kubafati nakatobel-
thisa, kuy^{ku} khetshwe umum
nokwati kubamba kahle
ambambe atale.

47

Uma umshakati etibula
kuye kutshi ma kusheshe
kwabonakala kokutshi uya-
beletsha, kubitwe unina
nomtala yo, atomkhuthata

58 79

K13/27

464

unanake kokutshi angedabi,
kukhle atidele atale. Angedi
lihlado abulale ingane ye-
mkhwenyana.)

ma esaba, engevi la
abafati bemphela betshi
aguce edenje, akhanule
umoya amakhonise kasi.
Likhanya angabe esali-
nyakatisa laha. Agobe
egaleri wabe abekise kasi
ihloko akhanule anga-
cinisi imisipha yemanyo-
nga, abambeke emajolwe
ni angabambeke kasi
ngoba utophuzelwa. ma
engevi, ke, esaba, bamfaka
impama.

Unina nomtalayo am-
fele ngemathe amfaka im-
pama atshetshe impela, a-
tshi tala. Ungangedeli li-
hlado emtini. tala, tala.

Ungayekhami ingane yebanu
kanti wawufunani.

Naye manja ashaywe
yiluvato ebona leyohlamba
aqunge sibindi. Akha-
nule ajuluka abe madi.
Bambambe. Bertshela ko-
kutshi inganti nokuyi-
bosibanibani kwatala, na-
ku kuphetsho tigde tetingane?
Wena ungangoba ungaka
ungate wehlulwe yiloku?
Au! Suka!

Lapho, ke, bamamisa
sibinyi. Bamvusa ama-
ndla. Afujumale Aji-
luke, Iphume ingcuphe
ithi pha -- ! Bathi kha
nyula ucirise! Bamba-
mbe! Ma etshanja ku
yaluta bamthobetele
kasi nomumwe abam-
be ihloko inganyakati

nomumwe abambe tidwani
netiyulu totobili. Nomu
mwe aloku eva imisipha
yomibili yekutala neke-
manyongeni kokutshi itsh
mbile yini.

Iphume ihloko! Akha-
nule, besho bonina betshi
cinisa nompi yemunu,
cinisa! Aphume ama
gvalaba iphume utimba
netinyawo!

Bamvoce esiwini be-
mfuthisa sigubu, aphu-
me umzanyana wokhe.
Au! Bacale kuphefumu
la abafati. Ikhalé inga
ne kasi itsh iwa, iwa
iwa -- !

Baphangelane ngayo
beyohipha lujenda ero-
mweni wengane! Nem-
we iphume iqube nje

82

K13/27

464

ingakhali. Ba phuthume
ligudu leyise ba khiphe
saja salo bayichele nga-
so batshi itshule nje inga-
hali isabema ligudu.

Ibe seyiyakhala ke.

Baxokotile bafati sebe-
jabula ngoba kephume-
le emini pabebetoyilwa.
Nemina wengane eja bule
eseyibona kuphele nebu-
hlungu.

Kunesinwe sihatsi
ma kusocinini batshi
bafati akuphume unina
wenjoda, uninatala. mhlal-
wumbe ingane yesaba
kuphuma kuhona yena
nempela aphume ceje
iphume.

Kona akube kusahlo
niphwa lutoho ngoba

kusuka kweciwa elitibu
kweni lekufa nekuphila.

Usuka esekhumbale bwe
umshakazi. Ingasam-
hloniphi neninatala, uku-
ze nengane ingahloniphi.

Abafati bayakwati ku-
beletchisa. Bayabona, ma
esetobelacha umunu. Ku-
tshi ma sekaphuma ti
ndlela, bantshela kokutshi
angaphatshi ngesandla,
ma tibonakala esayamba
abe eyotshuka nje nje
matshanga tiphelele kuwo

ma sekubonakala ti-
ndlela neticomblile, ma
ngene endlini alingele
kubambwa ingane i
sisemanyongeni.

Nomumwe angasho
ate abone kokutshi use

sikwa kahulu, netandela
setijah ngekuomba.
bambone bamngenise
endlini la etopeletshela
hona bambambe. Bem-
tshela kokutshi angati
phatchi yena ngakasi yi-
hona etosheshelwa.

Nomunye angabambwa
atshi ezatshi nje, isho
ngakandle ngane.

48.

Kunele kubonakale, nje,
kokutshi kuyabelethwa,
kubuyiswe unyeni. Ange-
ne kwakhe elawini. Ahlale
kasi. Angahlali esiceph-
wini. Ahlale kasi impela.
Angeji lutho. Aphelwe na
yisineke. Ayegise umu-
tsha wake. Myote abele-
tsho umkakhe kube yihona
ebincayo esukuma ekhululeka.

11. Kutala (Continued)

24.

Ufati ma ephinga uyizatshe-
to, ngoba unemanga uyatshe-
katha. Uma ebutwa, engaba-
mbiwe, kokuthi uyalitshanja
yini lishenje lake, aphike,
utshi analo lishenje.

Uma engatshola utshi e-
wunikwa yilishenje lake,
anga wutshatsha abulale u-
nyeni wake. Uma ebekwa
utshi, echadwa yilishenje
ngethi weliconjo, uyavuma.

Ifike injoda ithi ite ku-
mkayo, neyamlobola ngetomo,
ifike ibajwe yiliconjo neli-
bekelwe yilishenje kufati,
ife injoda.

Tifo, ke, tiningi neticupha
abafati nabonakele. Amaconjo
anetihlobohlobo. Nomumwe ufati
ucupwa yilishenje licupha u-

nyeni wefati, yihona eyodla
afe. Nomumwe ufati ucuphwa
yinjoda yabe. Imcuphele
ukutē lithi liyamudla lishen-
nje, lifele kuye.

Nabamwe baphingane,
nje, sihatshi site sichubeke,
bengabonwa, bengabam^{mb}wa.
Nomumwe ufati atē atale in-
gane, nje, yelishenje, bengam-
boni.

Kojwa kugcina, kuvakale
kokutshi lowo fati uyaphinga
naleyō njoda.

Manje, ke, enjabeni ye-
ngane, kunesimwe sihatshi
ihlamvu yemunu itobekwa
yelishenje kufati.

Ayiko indlela yekuphenjula
ingane ukuba ingafwani ne
lishenje, ngoba atshi nothi
nongediwa, swokweda ingane
ifwane neyise. Ngoba noma

K13/27 # 87

464 64

lishenje lingaphaka sihlambezo
liloku lilunguta kuso litibuka
ingane ingabe itofwana nalo.

Futshi ayiho indlela.
yekuthuma umyeni kokutshi
kuhle eloku eya kotibuka
esihlambezweni nesiphutwa
ufati, yihona ingane iyofana
naye. ngoba angabona,
engesilima, kokutshi lofati
uyaphinga.

Ino, nje, kungedeka
kokuba ingane yelishenje
yefwane netingane tenjoda
yefati, uma ligati ~~af~~
lelishenje lehluliwe yiligati
lefati, ingane ifwane ne-
nina. Kutshi nakerjodeni
ufati atale netimwe tinga-
ne netifwana naye.

Kojwa. akuvami, ngoba
sono yisono. Siyativeta.

K13/27

2.5.

Kuyedeka umuntu esala
kuhlungana nomuntu wesi-
lisa, emithe ngalo lelo langa.
ngoba, kunesimwe sihatshi
kwehlela lithonsi.

Bohe abantu besifatana,
noma yinombi, noma ufati
angemitha ngelilanga le-
kucala ehlangene nenjoda.
Ingoti ayihlaleli.

Labafati nabanyefutayo
abatedi, bemitha ngengo-
ti. Umuntu uye athi u-
yeba emitha.

Labafati nabaphingayo,
abatedi, bemitha ngengo-
ti umuntu uye athi u-
yeba emithe.

Letinombi netemithela
ehaya atitedi, temitha nge-
ngoti tithi tiyahlobonga
kwehlele lithonsi temithe.

5-89

K13/27

464

Ihona ino nejeda umu-
nu emithe. Yilwalo. Uma
umunu, ephelele ebunwini
babe, atshomba, ewumunu
nongenasiso sokuba singam-
vimbela ekutaleni, ulungile.
nenjoda nganokufwanayo. Uma
yatshomba, ingenasiso nesi-
ngeda kokuba kutala kuvi-
mbeleke, ilungile.

Manje, ke, labamu bo-
bobili baphilile baphilele
kudala umunye. Baya-
tshanjana! Tihlidiyo tilanga
zelele kokuthi bangabona-
na nini, bagonane, ba-
cabulane, batshanjane.

Mhla, nje, bebonanayo,
imvelo iyavuka. Bashaywe
yitimwalo, bacalate banga-
boni munu. Uma, ke, nga-
leso sishatshi benje, belalana
batomitshisana. Kube yi-

6 90

K13/27

464

ngoti, ke. Leshenje, nenombi
Ufati wemumu nelishenje, inombi
nelisoka, Ufati etele nenjoda
yaha, yino yinye, le. La-
banu batshanjanela eluwal-
weni. Ma bebonana, betho-
la ingqondo yokulalana, ba-
lalana eluwalweni. Sisu si
ngahlala kalula kubo, bona
betshi bayeba, kwehlele litho-
nsi. Bayatshanjana, kepha
abafanele bede ukhuba.
Bayati nabo kokutshi baye-
ba. Lisela liyabambwa.

26.

Banu besilisa bayabaphi-
ka ngempela abanu besi-
falana, ma behlangane na-
bo kanye bemitha.

Yinjoda yojwa nengam-
phiki umkayo, ma enyefu-
tile. Itshi la ithi iya ko-
kweqa ingane, ibe se immithisa

91 K13/27 464

nemwe ngenxa yelwalo no
lweda amawala. Umumu
umtshanje ute umone.

Ayimphiki injoda. Kojwa
ufati uyahlekwa, ethukwe,
ediwe imbwa. Kutshiwe
ucinjetele ingane ngenxa
yebufebe. Ma ike yafa
kutshiwe atingwabele
yena ngoba utibulalele.

Inombi isuke iyisipha
kuphuku ma itshanja
umumu isinyenyela.

Ufwana ma umcomile
kubhe afike atshela abanu
bakubo netisiva tekhwabo
netinombi. Kuphanye
kwe lijuku. Kuwakali
kubo bokhe abanu ba-
leyo ndawo kwekutshi
sibanibani ucomwe u-
sibanibani.

Loko kuyokweda kokuba
 uma ufwana eyiluhla-
 nya, ehluwa yilutshanyo
 egomothela ingana yemu-
 nu eyihloma sisu, anga
 yiphiki. Kwatike kokutsh
 uyena nosiphiseleyo sisu
 ngelilanga lekucala, nje,
 belalene.

Athi la etshi uyaphika
 ithi nombi ngalala nawe
 enjaweni nezikutshi. Athi
 la ethi mina ngalala
 kanje nayo, bathi naba
 dala, kwehlela lithonsi.
 Uyamwathi yini nomum-
 we nothanjwa yilenombi
 ngakandle kwakho? Athi
 cha. Bathi tshina sati
 wena. Esako sisu lesi
 shaya iyomo yemchoyiso
 ukhiphe sephulo ukhiphe-
 tohe tindleki ngenanomum.

Kuhona amanombatana ke nebela abamu. Uma eyimitshisa eyiphuka, ke, leyo, yinjaba yayo, ngoba yebela umunu ingamtsa-nji.

Umunu nophingayo, ke, yena injaba yabe iluhuni ngoba yiliqala.

Utshi noma ephika engabambwanga, limthethe liqala. Kutshi ma bemola ke kutshiwe akulindwe kobonakala ingane kokuthi iyofwana naye yini.

Umunu 27.

Umunu uyasati sihatshi sekubeltha. Ngoba siba kanye nesihatshi sahe sekwephotshela. Nemumwe umunu wetswasa nenyanga. Nomumwe ayiblanganise, ne mumwe ayibulale. Uma ku-

nyalo, ke, umum ukala inyan-
nga nemedlule. Uma im-
dlule ebunyameni bayo, u-
yobeletha emnyameni wayo.
Yena ke abale tigava te-
nyanga tite tibe sishiyaga
lo lunye. Ngeselishumi, ke
uyatala. Utala sifa ma ime-
dlule inyanga sifa. Atale se-
tshwasa ma yamedlula ye-
tshwasa. Atale ihlangana
ma yamedlula ihlangana.
Atale ihlephuka ma yame-
dlula ihlephuka.

28

Kubalwa tigava tetinya-
nga. 29.

Tisuku tingabalwa seku
bonakele sigava umum a-
thathela kuso kwekutshi kwa-
phela tisuku netiyikutshi
sibonakele sihatshi sahe, inya
nga yazi netisuku netiyi

95 K13/27

464

kutshi yethwese, mhla siphela.
yena, ke, atale ngesihatchi ne
yaphela ngaso inyanga kuye
30

Umunu nohlu phekayo, uye-
laphwa. Utshi la edluwe
yinyanga, nje, amiselwe.
Ashiselwe ngetinyamatane tohe.
netimwe tihlanganiswe nema
hubalo nama hulu tiboshwe
tediwe umbubulungu, ati-
binqe eluhalweni tivim-
bele sisu singaphuphumi.

nomumwe utshi awu-
bophele eqaleni avimbele ti-
no netitayo. nomumwe a-
wubophele esihlakaleni. Edele
kokuba ma bemxhawula
ngethi, singaphuphumi sisu.

Uma sisesingane sisu, a-
phalatiswe ngethi wekumiselele
edelwe nethi wekuchatha. ne-
wekuncinda newekubema, newe

12 96 K13/27. 464

Kuhotha. Newe^{ku}rukisa elahleni
nayo yokhe imithi neyatiwa
inyanga, yekumisela.

Athi ma esece sandla
amedele sihlambezo natosiphu
ta sithi singabola achathe
ngaso ma esetobeletha.

Ma kungena umuntu nom
thixo, emtini, efiza inyanga
iqhithi tihwama tayo, kufwanel
itshatche lilahle, imnukise
tinyamatane netiphetsheyo. Ye-
dele kokuba ingane ingakha-
zwa tinyamatane tenyanga,
itshi italwa ibe isinenya-
matane.

Noma futshi, nje, kungena
umuntu nophetshe utshi no-
mubi, uma engacanje bubu
uye abite lilahle amthuncise-
le. Ngoba nabamwe banu,
baphatsha imithi nemibi.

ngihulumma, nje, utshetsho
utshi, inombatana, nje, ayinge
ni endlini ime, la kuhona
hona abanu besilisa. Ngoba
ingeke imwati noku uyena
ephetshe utshi nomubi.

Inombatana nese itshombile
ingena ceje ihlale kasi, la-
kubutshene hona libandla.
Itshi la itshi iyaphuma be-
sahulumma, ibambebele eli-
johweni. Ingabameli abana
belibandla. Am

Uma ingena ceje ime
itshi phuhle, ihulumme ne-
banu besilisa imile, ito-
bona incaba ma ineli-
hanja nelitshambile. Itobona
ngeligati selehla ngemi-
nede. Selizisitiba kasi.
noma singakafiki sihatshi
sekuba yephotshele, imitshi

nemibi nephatsywa yibanu
yeda kokuba liqhume ligati
ma ibamele inombatana.

Ngako, ke, utshetsho we-
banu utshi inombatana a-
yibameli abanu beliba-
ndla. Itokwedeka kabi.

Nganokufwanayo, umu-
nu wesifatana awemeli
amajoda ngoba naye a-
ngedeka kabi.

Kahulu, kahulu, umu-
nu nohulelweyo awemeli
amajoda, yena, ke, ufwa-
nele ahlenqwe ngemitshi,
ngoba ubutshakatshaka.

31.

Ufati ma ehulelwe utshi
ma esece sandla, ingane
isuke se inyakata kahulu
esiswini.

Ngako, ke, Uma kuhona
salukwati ehaya, sirye sim-

99 K13/27

464

siti kahulu. Avuke ekuseri
engakaphumi kokuba aye ese-
bedini wahle aye esalukwa-
tini. Afike ahluke sisu.

Salukwati sisigqobe nge
mafutsha, sokhe. Sisibambe
laha etimbambweni netinga-
ne, ngetandla totobili. Sisi-
sonjete ngebili. Yesuke
ingane. Sisi sukute.

Sibuye sisigale ngedazi
kwesifuba, sisisukute. Sibuye
sisifukule ngehla kwesinye
sisihlikhile sokhe.

Nganelimwe lilanga
kugqobotwe tandla esihla-
mbezweni siphathwe ngaso
kwedelwa kwekuba ingane
ihlale ixega. Kuthi na
kufika lilanga lekubelisha
lifike ingane inganamathel.
Iphenduke kahula, asheshe
abelithe, unina wengane.

32.

Utshi ugocongwa ngeno
newumbombuluka ayibingq
eluhalweni atē abeletshe.

33

Amabele awediwa lutoho ma
ufati engakabeketshi. Ahlala
ngatshintshwa ngalutsho.
Kote kutshi, ke, ma esebele-
tsho, alokw esuswa tivimbo
ta wo. netivalele lubisi.

Ghamwe, ke, ahanyehwe
elisekweni, noma yikelu-
jengetini, nje. Kutohelwe ne
notha. Ugovutwe ngetutshi.
Kubekwe lonotsha eyakeni
yengane. Ibekwe njalo itē
iwe uyaba, kutshiwe se-
ihulile ingane. Urina
asinje. Aphume, ke, en-
dlini acala kokuba a-
hlale nebanu, nengane

iphumele kandle ikonwe na-
yimajoda.

34

Ufati ma etobeletsha, u-
cala ngokutshota ligoco la-
tuni, natobasela ingane unilo,
ngato. Ingane ihuliwa
unilo. Kubaswe kahulu ite
ijuhke, ihule ke, ingane.

Umdlalane umfiqese ejulu-
ka lubala tinjaba tenilo.
nekudla adle aphume ehulu-
phele. Gamba bate bohe abamu
batsi Au! Uate wahulu phala
umkabamu. Uunmwe njibu
dletane.

atshole sigobongo se
(2) Atshenge ligaba lamfuma
ma etshanja awugqwalise
sigobongo, edele kokuba aloka
eggoba ingane nga wo.

Umfuma weliphehlwa, no-
ma njimfuma wemafutsha
ingutube.

103

K13/27 464

Uyina kuphuta ngesitsha nesi-
sebediswa yibamu beliba-
ndla. Amatshe engane awa-
dliwa yinjoda ngoba uma
ike yawada, ihohlwa yilivi
lekuphenjula embili kwema-
joda ma kuhulunywa injaba.

(4) Ngako, ke, kucaphelwa
kahulu kokutshi titsha netidk
la abamu belibandla tinga-
hlangani netitsha netidela in-
gane.

Uma, nje, ingane seyitelwe
iyancumwa iyaba. Igezwe,
yembatshiswe. Kubaswe unilo.

Kuyiwe kumunni nowati
kucoba tityamatane. Kuyi-
we kofunela ingane titya-
matane. Alucobe tokhe. Inge-
bi biho nesalayo, ngoba
uma kuhona tityamatane
netingashanga, ingeke ihla-

K13/27

kamiphe ingane. Kotsi wa
kuhona netasalayo (tingamata)
tangashi.

Uma se ithuncisehwe ke
ingane, ngetinyamatane, iye
ihale kusathunciswa. Uma
seku phelile, ke, kuthuncisa
iyalala ingane. Ihale ka-
hulu. ngoba tiye tizicobe.
Tizingene emathanjeni.

Uma ingane ingatange
iboshe, kuhiwa lukla-
nga & luncumwe kahle
lushiswe elilaheni, luggo-
bwe ngemafutsha. Luhlale
seluhungele kokuba lutoba
yiluhlanga lwengane. Ibo-
je se ishisehwe ngetinya-
matane. Sekubonakele no-
kotsi itoba yimunu noma
itoba yini.

Kojwa, ke, kuye kotsi

ma besayofuna tnyamatane
 boyise wengane, bonina
 babe behuhuma ngetshi
 notophutwa unwanwa
 aboshe ma engakatitsholi
 tnyamatane.

Nomunwe ntshi, ke, wu-
 sisi (umsisi) Imagolo
 awo. akhandwe atshewe e-
 madini nafijimela. aphu-
 tise kangane ngekheto
 nolungane unwanwa.

Aliphute ke, lelihambi
 ku phela sihatshana abe
 senya. Anya livangati
 (lijengetiwe). Aloku eli-
 phuta, ke, lelihambi kute
 ku phela lisonta. Kwejelwa
 kwekuba ku phela livangati
 esiswini sengane.

Emva kwaloko, ke, sekun-
 hiwa lihambi ke. Agath-

we ngalo unwanwa. Eghath-
wa ngehlanga lolo lwake.
Ubojwa ekuseni namashona
atē ahlakani phe. nake-
suku ma ehala nyaboja
anye ceje abe selala.

Ma eyingane nehala
kahlulu, abelehwe li
hambi (malala). Agetē ngalo
aboje ngalo, alale.

Umunu uhlala eyilungisi-
le injawo nangobelethela kuyo.
ngoba kuba yinjawo ne-
ngere injawo la kuhlalung-
lona. Ngoba ma esabe-
letshe, kuyavakwa. Kutshi
ma umunu efuna kunge-
na kutshiwe, "akungema
kubelethwe."

Kojwa, ke, umunu a-
kwati kuhlakaniphela ko-
kuba abelethela la eqaba-
nga kokutshi ufwanele koku

23 107

K13/27

464

ba abelitshela hona. ngoba
kinesimwe sibatshi umunwu
inimba imfiqa eyamba
endleleni. a be sechedu-
ka ebeletsha. Uwe, ke,
kutshiwa umunwu utele
ndleleni

Nomunwe atshi uya
efuleni imfiqe inimba.
ahlale kasi abeletsha. Uwe
kutshiwa umunwu utele
nomfuta.

Nomunwe atshi uya ko-
tshota, imfiqe inimba abele-
thela ehlatshini. Uwe kutshi-
wa umunwu utele Hlatshini.

Nomunwe atshi uya ko-
mba imbonjwe abelethe uwe-
kutshiwa umunwu utele
Mbondwe.

Atshi eya ehaya abe se
yiphetshela ingane. Kube yi-

hona ke eya kohlala endaweni
ni leyo nayejilungisele ko-
kutshi uyobeletshela kuyona.

Ahlale ke hona, kungangeni
majoda, ngoba kubebetshwe.
Uyohlala kute kwe iyaba.
Kunwanwa. asinje, ke, aphume.

Noma esephumile, uyasita,
nje, esepedini wekupheka nekutha
amadi nekushanda nekwe da tohe tino
ehaya, kepha, usayamba nge kute
nyanya naye, ngoba u wu ndlezane.
Kute kubhele, nje, amasontsha
namatshatshu noma yina-mane,
engakanqibiliki kahle. Kute kuye
ngeku-xheleka nakuyina.

Uma umuntu ebeletshe, kunqunywa
iyaba enganeni. Kunesimwe
sishatshi simu

nu ubeletsha eyejwa. Anga-
bi namunwe wekumncu-
mela. Naye abe engakwati
nekuncuma.

seluleko, ke, neseluleko
bafati nabemitchi yesokutshi,
uma wehlelwa yikuba u-
beletshela khase kungeho
munu ukukusita, Uyo-
bona kokutshi kuphetile
ma kuphume ingane ya-
hala, kwa phuma um-
tanyana wohe watshi
khahla, akwasalela lutoho.

Wena, ke, hlehla. Ukhe
lucunga ulujabule ekhatohi
utshatohe ingane netelweyo,
yaho, uyobeka etshangeni, ku-
we ulinganise iyaba yayo
elijohweni layo. Usike nge-
lubezu lwehucunga, ma se
usikile, utshatohe umzanya-
na umt, inambo le noyi

nerume eyabeni yengane,
 uyiphethethe ngemoya waho
 uyihlabe lifinjo. Nengane
 uyiphethethe ngemoya
 waho nayo eyabeni.

Ube se utshatsha indwa-
 ngu yaho noyembetsheyo
 wembese ingane. Utshatsho
 nemwe ngoconge umzanya
 na. Utshatsho uhlaba u-
 tshelile etshelile kweligati ube
 se uliphunga ulwole uli
 sakato esihotsheni kungo
 sali lutoho esihundleni.

Uyike uyambe kan-
 gane ubeka kasi uti uyo
 ngena engaweni leyo no-
 wawutimisele kwelutshi uyo
 belotshela hona. Uyike uhlala
 le kasi uti mince ngema-
 thanga kahulu.

Uyike unyokotala. Uyike

27 III K13/27. 464

se ulunge se ubeka kasi se
ufwana nemshakazi egoyile.
Afika atshi, Au! nana-
mi, yini! Ube se umwa
yitela ubeka kasi. Ason-
jela. Atshi Au! Au! Wate
wangisita ufati wenanami!
Au! Atshatshhe ingane. Atshi
Au! Yisiva nane! Ngayi-
tshola injoda muna kababa!
Ngitogana! We! Wangisita
unanami.

Ayibeke kunina. Atsha-
tshhe libikili afujumete a-
madi ayigese ingane.
Ayisonge ngesigisha nebesi
lungiswe unina.

Abase unilo ube m-
huh. Juni utshatsha eli-
gocweni lemshakazi. Abe
sebuta sibamba la sikhona.
Amyalele mahoti. Amnikete.
Atibopha atishi khankw!

atshatshe libojwe neli
lingeneyo, nelitosebediselwa
kuphekela umdlazane, nelinge
ve lijingeka kahulu eku-
phekeleni abantu behaya.

Apheke liphalishi. Ali-
tshel' eluhambeni lwekudlela
atshi, "Yidla namami. utshi
shushuluzi kutogqala
emathenjini. abuye a-
pheke futshi nokumwe
kudla nokunjengesijingi
nje, noma yimahewu.
noma yikudla kuni nje
nokudlekayo kugqwalise
litshumba. Noma lijiki
nje nje ma lihoya aka a-
mtshelele apheti.

Uma esedile, ke, mahotshi,
watibopha ngesibamba, unina
wakubeka etiko kudla na-
tobuye akudle ma eselambile
abuye, ke, ninatala, am -

29 113

K13/27 404

fujimetele amadi ekageza.
Atshatshe ingane, aye kogeza ka
mshakati.

Manje, ke amyalile laha
afihla hona umfuma weng-
ne. Awutshatshe, ke, urina-
tala amqobe amqobe, ehle-
ka yejwa, sengatshi uya-
phupha. Ebuka amadlebana
ewagqoba ewafwanisa asho
kwekutsi afwana nawe-
yise, nje, abuye abone ne-
mehlwana, nemahayana,
nesiphongwana, & nesile-
wana, nemahlombana,
netingaywana netitshwana,
netincana, netinyawana,
netandlana, nenomwana,
nesiswana, nemahlombana
necayana.

Abuti kurina kivekutsi
uluhiphile lujenda? Atshi
yebo mama ngiluhiphile.

K13/27 414

ngiyitale cede yahala seje, nga
faka umeme enomweni
ngaluhipha lujenda enom-
weni.

Kube yiphona ebuta atshi,
nanami, yiyitalelephi kojwa
lengane yami? Atshi, "Au!
Wale wangidita nanami! U-
yitalelephi kojwa?"

Atshi mahotshi, esho
ebeka kesi, emwayitela yejwa
ekhophotisa ekwamahoti
egoyile, atshi, "sha, bo, ma-
nami bengitshi ngiya ko-
tshota, nje, ngesukwa yini-
mba, ngaphambuka, nga-
tala. Au! Ahleke unina
atshi, "Ligama lahe u kha-
thini.

Atshi! "Au! Yati yahlakani-
pha ingane yenanami. Ifuna
kokuba itshi ifika ifike sengizi
phekela kudla nje! Yinjoda le."

21 115

K13/27

184

Ayisinise, ayisinise, eyi-
hulamisa, eyidlalisa. Abuye
ayilalise. Abuye ayiqukile.
Kube kuble kudelise. Naka-
haya kube nesitshudi.

Ingane ingashiywa yojwa.
Tuna idliwe yingulube, noma
yiyuku. Noma yimbwa.

Ma iwuka ekulaleni, yeluli-
swe. Umuntu ayibambe ayi-
lengise. Ibe se itelula, ke. Abe
se yigona. Eselula titshe tayo.
Edela kokuba ticonje tingabi
yimagwegwe (yimahlayi).

35

Kuphuphuma kwesim

Kunesimwe sihatshi sim asi-
kekhi kahle. Uma singabeka-
kanga kahle, ke, ashlali ka-
hle. Siyakhatahata. Kuphela
tinyanga noma titibili noma

tititshatu siphurwe. Kunesimwe
 sihatshi kusuke kuyitimbangqi.
 Imkhafule ngeliphupho, liye liyo
 hlala esinyeni. Leda kokuba sise
 singabekeki ka fle. Si ngahlali
 kable.

~~Ufati abe aphephupho. Kune
 simwe sihatshi aphephe litulu
 lijungu. Kunesimwe sihatshi
 aphephe abam nabafayo.
 Kunesimwe sihatshi aphephe
 amadi, nematshanga nelutshi
 ngo lweyosikati. Ashaywe
 yiluvale cede aphephame
 seboon yiligati. Sesiphuphu
 mila sise.~~

Liphupho, ke, liyaphalatelwa
 livalwe. Umunni abuye atak nja.

Kunesimwe sihatshi umeco
 uyeda kokuba sise siphuphu
 siphuphume. Batshakatschi
 bamdwebela ngetshi endleleni.